

**In: Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar Szabadka
Évkönyv 2012**

**Ph.D. karrier-utak, érvényesülési pályák, emigráció a vajdasági magyar
doktoranduszok körében**

Takács Zoltán¹ – Gábrity Molnár Irén²

Bevezető

A tanulmány a vajdasági magyar doktoranduszok aktuális helyzetének, karrierlehetőségeinek és mobilitási pályájának kérdésével foglalkozik. Előzetes megállapításként ki kell hangsúlyozni: az elmúlt két évtized történéseinek eredményeként, markáns „generációs árok” jelenik meg a vajdasági magyar tudós elit körében. Ennek okai között van: fokozódó emigráció a rendszerváltás, politikai körülmények, polgárháború, gazdasági kilátástalanság, az erősödő nacionalizmus, ami a kisebbségi tudós elit „bezárkózását”, „önértékelésbeli megingását”, az anyaország felé történő fordulását hozta magával. A tudományos elitet érintő generációs különbség több éves szisztematikus és pontosan megfogalmazott ösztöndíj-politikával, céltudatos személyi és mentori munkával csökkenthető csak. A teljes rehabilitálás több okból szinte lehetetlen:

- Az értelmiségi emigráció veszélye továbbra is fennáll, főleg az EU és Magyarország által biztosított szakmai továbbképzések és Ph.D. képzési lehetőségek támogatása okán, miközben a vajdasági magyar fiatal tudós elit „színe-java”, karrierépítése során hosszabb időre az anyaország, vagy más EU-s országok felé „sodródik”.
- Azok, akik alkalmas tudományos vagy kutatói tevékenység után kutatva mégis hazajönnének, valós felsőoktatási intézményi háttér (egyetemi állás) hiányában, nem tudnak érdemileg aktívan és tevékenyen részt venni a regionális (még kevésbé a nemzetközi) tudományos életben.
- A vajdasági magyar fiatal tudós értelmiség előtt főleg két lehetőség áll: a magyarországi (esetleg EU-s) karrierút és érvényesülési perspektívák, vagy a Ph.D. fokozat itthoni/vajdasági hasznosítása.
- A szerbiai felsőoktatási intézményekben a vajdasági magyar Ph.D. hallgatók, a folyamatos tudós-karrier reményében, csak kevés tudományterületen tudnak érdemben felzárkózni. A magyar érdekeltségű tudományos hálózatépítés és mentorálás nem mutatkozik elég sikeresnek.

---

¹ Takács Zoltán doktorjelölt, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Regionális Tudományi Társaság Szabadka. E-mail: takac.zoltan@gmail.com

² Prof. Dr. Gábrity Molnár Irén egyetemi tanár, Újvidéki Egyetem, Közgazdasági Kar, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka. E-mail: gmolnariren@gmail.com

- A doktori fokozatok megszerzése után a vajdasági magyar fiatalok Szerbiában nehezen kerülnek be olyan egzisztenciális érvényesülési pályára, amely mögött biztos intézményi háttér áll, a nemzetközi minőségbiztosítás és megmérettetés lehetőségével.

Az aktuális helyzet feltárásának szándékával, a szabadkai székhelyű Regionális Tudományi Társaság pályázati pénzeszközökből³ 2011 májusában, megszervezte az „*I. Vajdasági Doktorandusz Konferenciát*”, mintegy 40 résztvevővel. Az összejövetel célja volt a „*Vajdasági Magyar Doktoranduszok és Kutatók Szervezetének*” újraregisztrációja, elnökségválasztás és a Kárpát-medencei doktorandusz szervezetek⁴ meghívott vezetőin keresztül, az intézményi kapcsolatfelvétel, együttműködések kezdeményezése. A vajdasági szervezet újraregisztrációja 2011-ben sor került. A konferencia fontos gyakorlati célja volt egy fókuszcsoport-vizsgálat elvégzése a vajdasági magyar doktoranduszok bevonásával.

Fókuszcsoportos beszélgetés a vajdasági magyar doktoranduszokkal

A konferencián részt vettek Magyarországon és Szerbiában tanuló vajdasági magyar doktoranduszok, valamennyi tudományterületet lefedve. A módszertani gyakorlattól eltérve, a beszélgetésbe nagyobb számú (15) alanyt vontunk be, hat tudományterületi csoportot létrehozva (irodalom, nyelvészet, neveléstudomány; jog és hittudomány; közgazdaságtudomány; műszaki tudomány; természettudományok; egészségtudomány).⁵

Az empirikus kutatás során a következő feltételezésekből indultunk ki:

- A Ph.D. képzés kiválasztása során a vajdasági magyar doktoranduszok tudatos döntéseket hoznak (ösztöndíjak, szakmai-akadémiai hálózatok).

---

³ Támogató: Balassi Bálint Intézet, Hallgatói szervezetek támogatása 2010, PI/45-12/2011

⁴ Szlovákia: TéKa Társulás. Szlovákiai Magyar Fiatalok Tudományos és Kulturális Társulása (Morvai Tünde), Ukrajna: Momentum Doctorandus (Ferenc Viktória), Románia: RODOSZ. Romániai Magyar Doktoranduszok és Fiatal Kutatók Szövetsége (Székely Tünde), Magyarország: DOSZ. Doktoranduszok Országos Szövetsége (Czene Gréta és további elnökségi tagok) valamint a vajdasági szervezet (Dudás Attila).

⁵ A fókuszcsoport helyszíne: Szabadka, Regionális Tudományi Társaság konferenciaterme, Corvinus utca 9, időpontja 2011. május 28. Moderátorok: Dr. Gábrity Molnár Irén egyetemi tanár és Takács Zoltán doktorjelölt. A beszélgetés teljes időtartama: 93:08 perc (a hanganyag a Regionális Tudományi Társaság archívumában elérhető).

- A doktori fokozattal rendelkezők konkrét elképzelésekkel rendelkeznek arról, hogy milyen egy jó munkahely, és hogy ahhoz mire van szükségük (személyi képességek, kapcsolatok).
- A tudományos fokozatszerzés és a munka világa közötti átmenet egyre bizonytalanabb, nem zökkenőmentes. A Ph.D. fokozat, különböző tudományterületek esetében, eltérő munkaerő-piacihasznosulást biztosít számukra Vajdaságban, vagy Magyarországon, illetve az EU más országaiban (regionális és nemzetközi hasznosulási esélyek).
- A tudományos fokozat megszerzése látens emigrációs hajlandóság hordozója (vajdasági magyar értelmiség folyamatos kivándorlása), amelynek oka az itthoni perspektíva hiánya.

Fókuszvizsgálat célja: adatgyűjtés, vélemények elemzése, valamint tényfeltárás a vajdasági magyar doktoranduszokkal kapcsolatban (tipikus karrierutak, hol tanulnak/dolgoznak, nemzetközi aktivitás, konferenciák, projektek) és milyen jövőképpel rendelkeznek a Vajdaságban.

A csoport társadalmi-demográfiai jellemzőinek bemutatása

Az identifikációs adatok alapján összegezhető a fókuszcsoportos beszélgetés résztvevőiről, vagyis a mintáról: korosztály szerinti megoszlásuk 28-42 év, a nemi megoszlás: 5 nő, 10 férfi. Tanulmányaikat hatan Szerbiában, nyolcan Magyarországon, illetve egy személy Horvátországban végzi.⁶

A fókuszcsoportban résztvevő Ph.D. hallgatók mindössze 1/3-a házas, a gyermekvállalás is csak a 33 életév feletti korosztályra jellemző (2 személynek van gyermeke). A doktoranduszok szülei egyik esetben sem rendelkeztek doktorátussal, vagy befejezett posztgraduális képzéssel. A csoport felénél a szülők (apa vagy anya) középiskolai végzettséggel rendelkeznek. A mintával egy elsőgenerációs vajdasági magyar elit érvényesülési pályáit tudjuk ezáltal bemutatni.

A fókuszcsoportba bekerülő vajdasági magyar doktoranduszok közül nyolcan magyar nyelven szereztek egyetemi végzettséget (négyen Magyarországon: egészségügyi tudományok, hittudományok, műszaki és közgazdaságtudományok; szintén négyen Szerbiában: irodalom, nyelvészet, neveléstudományok területén). Közülük kettő kivétellel, mindenki magyar nyelven folytatta doktori tanulmányait (többségük Magyarországon). Az egyetemi képzést szerb nyelven végzők (jogtudomány, közgazdaság, műszaki és természettudományok) egy kivétellel szerb nyelven tanultak tovább, vagyis szerb

---

⁶ Érintett felsőoktatási intézmények: Újvidéki Egyetem, Szegedi Tudományegyetem, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Pécsi Tudományegyetem, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Belgrádi Egyetem, Josip Juraj Strossmayer Egyetem, Eszék.

nyelven folytatták doktori képzésüket, az Újvidéki Egyetem valamely doktori programján.

A tanulmányaikat Szerbiában/Vajdaságban folytató hallgatók kivétel nélkül akadémiai szférában tevékenykednek, állami alapítású, felsőoktatási intézmények alkalmazottai. A Magyarországon tanuló Ph.D. hallgatók két karakteres csoportját választhatjuk külön: az egészségügyi és műszaki tudományok területén kutatással foglalkozók (1), illetve azok a társadalom- és humán tudományterületek képviselői, akik nehezen tudják magukat Magyarországon és Szerbiában is „becsatornázni”, vagyis megfelelő munkát találni felsőoktatási intézményekben (2). Az utóbbiak az „átmeneti” ösztöndíjasok, esetleg cégben dolgozók, vagy civil szervezethez kapcsolódók. Felvetődik a kérdés: milyen érvényesülési lehetőségeket tartogat a Vajdaság felsőoktatása a Magyarországon tanuló hallgatók számára? Létezik-e a jövőre nézve pozitív kimenetelű doktorandusz-életvitel, aminek hasznát a vajdasági magyar közösség is kamatoztatni tudja majd?

Szomorú az a tény, hogy a résztvevők 1/3-a semmilyen munkakapcsolattal nem rendelkezik a felsőoktatási intézményekkel (óraadás, oktatás, kutatás, szakmai tanácsadás). Pozitív szakmai mobilitási eredményként kezelendő, hogy két kivétellel minden doktorandusz részt vesz kutatói projektumokban (a Vajdaság/Szerbia, Magyarország, vagy nemzetközi szinteken). Regionális megoszlás tekintetében a vajdasági magyar egészségügyi tudományi doktoranduszok inkább Magyarország és külföld felé orientálódnak, míg a természettudományok képviselői sokkal inkább Szerbiára/Vajdaságra fókuszálnak kutatási projektjeik során.

A nyelvismerettel kapcsolatban a vajdasági magyar doktoranduszok egy általános elvárással szembesülnek: a magyar, a szerb és az angol nyelvet funkcionális szinten (jobbik esetben akadémiai szinten) kell tudni használni. Előadást (konferencia, óraadás) a résztvevők fele (7-8 személy) tart idegen nyelven. Publikálni viszont, magas részarányal, minden résztvevő angol nyelven igyekszik. A szerb nyelvvel nehézségeik vannak azoknak a fiataloknak, akik tanulmányaikat Magyarországon végzik.

A vajdasági magyar doktoranduszok személyes kapcsolatait a munkatársi kommunikáció jellemzi. Legtöbbször személyes kapcsolatuk körük helyszínéül egyetemüket jelölték meg. Tudományterületi megoszlásban mutatkoznak eltérések. Az irodalom, nyelvészet és neveléstudományok területén, a doktoranduszok főleg az anyaországi egyetemi központokkal ápolnak kiterjedt személyes kapcsolatokat (nyelvi specifikus eset). Ugyanez elmondható a jogtudományok képviselője és a Magyarországon tanuló, kutatóintézetben tevékenykedő gépész doktorandusz esetében is. Ugyanakkor, kifejezetten gyenge a természettudományok és az orvostudományok képviselőinek a személyi kapcsolathálója a magyarországi, de a szerbiai egyetemeken és

kutatóintézetekben is. A társadalom- és humántudományok területén az egyéni kapcsolatok inkább a Kárpát-medence, a Balkán és Kelet-Európa irányába mutatnak. A műszaki, természet- és egészségtudományok képviselői Nyugat-Európa, Japán, Ausztrália, Amerika, Anglia irányában is rendelkeznek személyi kapcsolatokkal. Általánosságban, e kapcsolatok tartalma kimeríti a kutatási projektekben való részvételt, konferenciaszerepléseket, illetve a publikálást. A felsőoktatási intézményi háttérrel rendelkezők (tanársegédek) esetében az akadémiai együttműködések teljes vertikuma lehetséges: oktatás, tanár-, diákcsera, konferencia-részvétel, publikáció, kutatási projekt. A vajdasági magyar Ph.D. hallgatók konferenciákra elsősorban a Vajdaságba, Magyarországra járnak és csak ritkán még távolabbi országba. Tudományterületi érvényesülésüket mindenki határozottan a Vajdaságban és Magyarországon keresi. A jövőt sokan EU-s országokban látnák szívesen (közgazdasági, műszaki, természet- és egészségügyi tudományok), kevesebben Amerikában (műszaki, természet- és egészségügyi tudományok).

Iskolaválasztás tudatossága – vissza a kezdetekhez...

A doktori fokozat megszerzéséhez átlagosan 7-8 évre van szükség. Többségében tudatosan választják a továbbképzést, kisebb részük viszont moratóriumként tekintenek a továbbtanulásra, ők a főállású Ph.D. hallgatók. Harmadsorban pedig vannak olyan karrierpályák, ahol a jelenlegi munkától függetlenül (bankos, újságírók, könyvelő), egy „jobb munkahely, szebb jövő” reményében iratkoznak doktori képzésre a fiatalok.

A Ph.D. képzés választásának tudatosságát bizonyítandó, a vajdasági magyar doktoranduszok kiemelték, hogy számukra a következő szempontok fontosak: (1.) szakmai hálózati kapcsolatok (akadémiai szférán belüli mobilitás, mentorok szerepe), (2.) tudományos elkötelezettség, (3.) társadalmi státusz.

A kurzusválasztáskor a műszaki tudományok területén tevékenykedő fiatalok a piacorientáltságot tették az első helyre, a közgazdászok a magyar tannyelvű tanulást helyezték előtérbe. Nem játszanak jelentősebb szerepet a tanulmányi költségek, vagy a távolság és az intézmény székhelye sem, és a fiatalok nem említették a jobb anyagi lehetőségeket, de a politikai ambíciók szempontjait sem. A doktoranduszok kurzusválasztásakor a „reprodukciós pálya” szerepe (a családon belüli tradicionális pályaválasztás) nem játszik jelentős szerepet. A mintára jellemző, hogy az alapképzésüket folytatták. Ezek szerint a multidiszciplináris képzés nem jellemző vajdasági magyar doktoranduszokra.

A fókuszcsoportban résztvevők érezhetően kifejezték tudományterületi (tudomány iránti) elkötelezettségüket. Ha a többéves képzés után újra kellene választaniuk, többségük akkor is megmaradna az eredetileg választott tudományterületen. Az irodalom és nyelvészettudományok képviselői említették

váltási lehetőséget újabb szakirányok felé: összehasonlító irodalomtudományok, interdiszciplináris társadalomtudományok.

A képzést követő szakmai hasznosulás (előrelátása) kapcsán, megosztott az egyes tudományi ágak képviselőinek a véleménye. A társadalomtudományok képviselői szkeptikusak. Az irodalom, nyelvészet és neveléstudományok területén megszerzett Ph.D. gyenge társadalmi hasznosulással bír, ezért átképzésekre van szükség. A jogtudományok területén sem elég a doktorátus, ugyanis fontos az ezt követő szakmai vagy ügyvédi gyakorlat. A fiatalok véleménye szerint, a közgazdaságtudományok területén a Ph.D. fokozatos érvényesülési lehetőségek az felsőoktatásban képzelhetők el (jobb híján, magánkarokon). A természettudományok területén megszerzett tudományos fokozat magasabb és választékosabb társadalmi hasznosulási lehetőségeket nyújt (környezetvédelem, termelői kutatóintézetek). Az egészségügyi tudományok területén a hasznosulás lehetősége „közepes”, az is főleg kutatóintézeti, egyetemi szférában. A műszaki tudományokkal foglalkozó doktoranduszok elégedettek jövőbeli érvényesülési lehetőségeikkel.

A fókuszcsoport résztvevői három tipikus (tannyelvi és területi) meghatározási csoportba sorolhatók: a Vajdaságban magyar nyelven tanuló (1), a Vajdaságban szerb nyelven tanuló (2) és Magyarországon, magyar nyelven tanuló (3) doktoranduszok. Kielégítő versenyképességet és regionális szakmai hasznosulást, vagyis karrierépítési lehetőséget Vajdaságban igazán, a Szerbiában szerzett Ph.D. képzés (szerb vagy/és angol nyelven) mutatott fel. Ezt kiegészíti még korlátozott számban, a magyar nyelv és irodalom szakosok lehetőségei, de csak akkor, ha munkahelyileg bejutnak az Újvidéki Egyetem kereteibe.

A fokozatszerzés és a munka közötti átmenet

A doktori képzés és a munka világa közti átmenetet változóan ítélik meg az egyes tudományterületek képviselői.⁷ A „*doktorálást követően lesznek-e problémái az elhelyezkedéssel, és mennyire látja elhelyezkedési lehetőségét biztosnak (1), valószínűnek (2), bizonytalanoknak (3) a Vajdaságban?*” kérdéssel kapcsolatban megoszlik a válaszadók véleménye. Biztos elhelyezkedést a Vajdaságban a műszaki tudományok, természettudományok, jogtudományok és hittudományok képviselői látnak. A közgazdászok biztos magyarországi elhelyezkedést látnak reálisnak és valószínűsítik a vajdasági munkalehetőséget.

---

⁷ A fókuszcsoport vizsgálat során kértük a résztvevőket, hogy általánosságban próbálják megítélni tudományterületük munkaerő-piachasznosulási lehetőségeit, ugyanis a jelenlevők között voltak egyetemi karokon, kutatóintézetekben dolgozó fiatalok, akik számára biztosított a munkahely, míg voltak olyan résztvevők is, akik alapképzésüknek megfelelően (tanár, okleveles közgazdász) dolgoznak, akadémiai és tudományos körökhöz csak ideiglenesen civil szervezeteken, projektmegbízásokon keresztül kapcsolódnak.

Az orvosok lehetségesnek tartják a magyarországi elhelyezkedést. Az irodalom- és nyelvtudományok képviselői szerint, a tudományos fokozatszerzést követően, kilátástalan az elhelyezkedés a régióban.

Vajdaságban doktorival sikeresen elhelyezkedni azt jelenti, hogy gyakorlati és piacorientált szaktudással rendelkezik valaki, sőt jelentős ismerettséggel (kapcsolati tőke, kari háttér, pl. szegedi orvostudományi kar, ELTE-n a társadalomtudományok mentori ajánlása) és idegen nyelvtudással. A szükséges személyi képességek közül a megkérdezettek fontosnak tartják: a gyakorlati tudást, a lojalitást (irodalom, nyelvészet és neveléstudományok), kommunikációs képességet (jog- és hittudományok), kreativitást, de némely esetben a könyöklést, politikai tevékenységet. A munkába lépéshez elengedhetetlennek tartják a doktoranduszok a szakmai ajánlást – mentori beajánlást, amelyre mindenképp szükség van az akadémiai/felsőoktatási hierarchiában.

Minden tudományterületen (kivétel a természettudományok) – a fókuszcsoportos beszélgetés résztvevőinek szubjektív véleménye alapján – a tanulás, fokozatszerzés és munkaszerzés „nehezebb” (körülményesebb) Szerbiában/Vajdaságban. Ennek oka a szerb tannyelv, költséges kurzusok, megterhelő programok és a munkalehetőségek hiánya a szűkebb régióban (társadalom- és humántudományok, egészségügy). A társadalomtudományok képviselőinek az érvényesülési tapasztalatai szerint Vajdaságban kemény a bolognai megmérettetési rendszer, kevés a külföldi publikálási lehetőség, munkahelyszerzéskor pedig a kapcsolatok fontossága a lényeg, vagyis hogy „ki áll közelebb a tanszékhez”.

A vajdasági magyar Ph.D. hallgatók szakmai és anyagi-egzisztenciális (szubjektív) elégedettsége viszonylag jónak mondható. Saját személyi jövedelmük (a foglalkoztatottak esetében)⁸ maximum a szerbiai átlag duplája, de leginkább a szerbiai átlag felett alakul, vagy annak szintjén. A felsőoktatási intézményekben és a kutatóintézetekben dolgozók karakteres csoportja emelkedik ki (tudományterülettől függetlenül), akik személyi jövedelme az országos átlag felett alakul. A gazdaságban dolgozó személyek, illetve a műszaki tudományos kutatásokkal foglalkozó doktoranduszok „keresnek” legtöbbit Vajdaságban, illetve Magyarországon is. A vajdasági magyar doktoranduszok általában saját lakással rendelkeznek, és autójuk is van. Anyagi szempontból elégedetlen doktoranduszok az egészségtudományok és az irodalom-, nyelvészet és neveléstudományok képviselői. Az utóbbiak között szakmai elégedetlenség is megnyilvánul. A Ph.D. képzés során egy, két, illetve legtöbb három alkalommal

---

⁸ Érintett munkahelyek: Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Jogtudományi Kar, Szabadkai Egyházmegye, OTP Bank, Szabadkai Műszaki Szakfőiskola, Magyar Tudományos Akadémia Budapest, Carnex Verbász, Astronomska Opservatorija Beograd, Orvosi Mikrobiológiai Immunbiológiai Intézet, Szeged

váltak munkát a vajdasági magyar doktoranduszok (legtöbbször az irodalom-, nyelvészet és neveléstudományok képviselői).

Fontosnak tartjuk még tudományágak szerint kielemezni a válaszokat a következő kérdésekre: ***Vajdasági karokon milyen a magyar doktoranduszok helyzete? Milyen a Magyarországon tanulók helyzete? Hogyan és hol tudnak ők integrálódni, (esetleges) hazatérésüket követően? Mik az egyéni tapasztalatok, hátrányok?***

Műszaki tudományok: *„Műszaki tudományra szerintem bárhol szükség van. A Ph.D.-t azt nem biztos, hogy olyan könnyű kihasználni, hát inkább azt mondanám, hogy egyetemen lehet legkönnyebben kihasználni. Egy Ph.D.-nak a „plusz dolgait” azt talán kicsit Szerbia szinten nehezebb kihasználni”(...)*

Irodalom-, nyelvészet és neveléstudományok: *„Ha nincs kapcsolata az embernek az egyetemmel, akkor ugye őő... vagy „nagyon jó kapcsolata”, akkor nem fog munkát kapni, és akkor (...) Szerintem így konkrétan hátrány lesz az, hogy a doktori képzést is elvégeztem, mert, hogyha középiskolába, vagy általános iskolába akarom beadni a papírokat, rá merjem írni az önéletrajzomra, vagy ne merjem ráírni?!”*

Természettudományok: *„Engem a cég küldött, hogy csináljam a doktorátusomat, ők fizetik, például. Ez természettudományok: környezetvédelem-vegyészet.”(...)*

Egészségügyi tudományok: *„Úgy gondolom, hogy ha nem az egyetemen, akkor kutatólabor nagyon nincsen (Szerbiában). Míg Magyarországon több gyógyszercég van, vagy olyan cég, akik direkt kutatással foglalkoznak. Itthon vagy Újvidék, vagy Belgrád és az egyetemen belül. Tehát, ...őő, más szférában nem igazán tudom elgondolni, vagy pedig oktatás (...)”*

Közgazdaságtudományok: *„Az egyik dolog az, hogy a nyelvet tudni kell, itt szerbül, nagyon magas szinten, hogyha az ember Ph.D képzés után itt akar maradni, mindenféleképpen”.*

Migráció, emigráció lehetősége a vajdasági érvényesülési lehetőségek hiányában

A vajdasági érvényesülési lehetőségek hiányában, a magasan képzett doktoranduszok az emigráció lehetőségét is latolgathatják. Egybehangzó vélemények alapján külföld magasabb életszínvonalat, munkalehetőséget, anyagi biztonságot, de (rövidebb időre) szakmai tapasztalatot jelent a doktoranduszok számára. Ezzel ellentétben itthon a fiatalok az elhelyezkedés nehézségeivel és

bizonytalan jövőképpel találják szemben magukat, viszont a család, a barátok, a honvágytól való félelem, marasztaló tényezőként jelennek meg.

A doktoranduszok egybehangzó véleménye szerint „emigrálni könnyű” a következő szakmai profilok képviselőinek: egészségügyi tudományok (orvos), műszaki tudományok (informatika, gépészet), természettudományok (fizikus).

Mivel a doktoranduszok Magyarországon tanuló csoportja a tanulási célú migráció csatornáján keresztül már eleve „külföldön” van, így fontosnak tartottuk megkérdezni az esetleges emigráció mellett szóló érveket is, illetve a Magyarországról, mint befogadó országról alkotott véleményeket: **„Magyarország számodra mit jelent emigráció szempontjából?** „evolúciós zsákutca”, „szakma”, „biztonság (anyagi + lelki)”, „oktatási plusz”, „talán könnyebb munkavállalás, de elszakadás a családtól” (...)

Felvetettük a következő kérdést is: **Észak-Vajdaság (Szabadka környéke mint régió) élhető hely-e egy doktorandusz/PhD. fokozattal rendelkező számára?**

Műszaki tudományok: „Szerintem élhető. Munkahely biztosított, a Szabadkai Műszaki Főiskolán. Támogatás van, ami a továbbképzést illeti” (...).

Irodalom-, nyelvészet és neveléstudományok: „Egyértelműen vajdasági értelmiség, Újvidék központtal (...)”

Természettudományok: „inkább Újvidék és Belgrád felé megyünk”. „Szeged–Szabadka reláción nem találtam meg magam. Belgrád–Budapest reláción igen”.

Régiófejlesztés és elitmegtartás – vitaösszegző

Egyértelműen érezhető, hogy Észak-Vajdaság (akár Dél-Magyarország is), ha oda képzeljük a határt, ha nem, egy periférikus terület. Minden Újvidék-Belgrád, illetve Pest felé gravitál. Találó – egyik doktorandusz által használt – kifejezés a régióra: „fekete lyuk”. Tudományos és felsőoktatási térelemként a Ph.D.-s tanulók nem tartják attraktívnak ezt a régiót. Észak-Vajdaságban „marasztaló” szakmák a fiatal értelmiségiek véleménye szerint: műszakisok, informatikusok, agrártudományosok, élelmiszeripar, logisztika, gyógyszerész, építész.

A régió jövőjét, illetve a vajdasági magyar fiatal értelmiség sorsát illetően a fókuszcsoportban vita alakult ki. A vélemények összegzésével a következő tények nyertek megállapítást: magántőkével, befektetőkkel élelmiszeripari, agráripari technológiai kutatóközpontok, parkok szülehetnek a régióban. Ennek azonban több akadálya van. Először is, a közösség nem határozta meg egészen pontosan stratégiáját a jövőre vonatkozólag: „Inkább az a probléma, hogy nincs

az egész kitalálva. Tehát, hogy akar-e valamit ez a körzet magával, mint ahogy Dél-Tirol ki lett találva, vagy ahogy most Székelyföld próbálja magát brandesíteni (...). Következésképpen. Ki kell találni, mert nem lehet szinergiában csinálni, ha ötévente másfele mennek. Tehát, legalább valami húsz éves távlatba, irányba kell gondolkodni”(doktorandusz, irodalom-, nyelvészet és neveléstudományok). Olyan régiófejlesztési stratégia kell, ami összefogja nem csak a magyar lakta községeket.

„A magyar vajdasági elitnek el kell gondolkodni ezen nagyon... nagyon, hogy hogy tudja a régióban itt tartani, akár milyen Ph.D.s szakértelmet. Attól tartok, hogy összeszedjük a Ph.D.s tagságot, 1/3 Vajdaságban fog tanulni, székelni, maradni, 2/3-uk meg már külföldön van, és ott tanul, és nem is gondol hazajönni, csak mindössze 15-20%-ot. Attól tartok, hogy egy ilyen tagságot fogunk majd feltérképezni. De induljunk el, és térképezzük fel, ez is egy stratégiához adó adat lesz, hogy az elitet hogyan lehet itt tartani, vagy hazavonzani. Hát, gondolkozzon már el valaki rajta” (moderátor).

A kutatási eredmények összefoglalása – konklúziók

A megfogalmazott felvetéseink a kutatás során igazolást nyertek. A beszélgetés alapján bizonyítást nyer, hogy a vajdasági származású, „újgenerációs” fiatal értelmiségi elit, valóban nehéz helyzetben van a jövőt és szakmai érvényesülést illetően. A Ph.D. képzés kiválasztása során a vajdasági magyar doktoranduszok tudatos döntéseket hoznak és elkötelezettek (ösztöndíjak, mentori segítség, alapképzés folytatása). Fontos számukra a fokozat által remélt társadalmi státusz. Csak az a tannyelvű Ph.D. képzés versenyképes (és csak az biztosíthat teljes regionális szakmai hasznosulást a szülőföldön), amely szerb vagy/és angol nyelven folyik. A doktoranduszok nemzetközi kapcsolataik szegényesnek mondhatók (kevés külföldi konferenciaszereplés, tudományos projektmunka).

A képzést követő szakmai hasznosulás (előrelátása) kapcsán az egyes tudományágakat képviselők megosztottak és eltérő lehetőségekkel rendelkeznek. Nehezebb az érvényesülés a társadalom- és humántudományok képviselői számára (szükséges átképzés, gyakori a munkaváltás). Sikeres érvényesülés Ph.D. fokozattal az oktatásban, akadémiai szférában képzelhető el, viszont a beszélgetés több résztvevője más területen dolgozik (nemzetközi cég, civil szervezet). A természettudományok területén megszerzett fokozat magasabb társadalmi hasznosulási lehetőségeket garantál. Az egészségügyi tudományok területén a hasznosulás „közepes”, az is kizárólag kutatóintézeti, egyetemi szférában. A műszaki tudományokkal foglalkozó doktoranduszok teljesen elégedettek jövőbeli érvényesülési lehetőségeikkel (Szabadkai Műszaki Szakfőiskola). A tanulás, fokozatszerzés és munkavállalás „nehezebb” (körülményesebb, nyelv, költséges, megterhelő) Szerbiában/Vajdaságban (főleg a szűkebb régióban, elsősorban a társadalom- és humántudományok, valamint az egészségügyi tudományok területén). Doktorival sikeresen elhelyezkedni a

Vajdaságban egyet jelent szaktudással (gyakorlat és piacorientált), kapcsolatokkal (kiemelt kari háttér, mentori ajánlás) és komoly nyelvtudással rendelkezni. A doktoranduszok sajnos nem vetik el „a külföld gondolatát” (emigráció, szakmai továbbképzés – rövidebb tartózkodás), ugyanis az elitmegtartás és régiófejlesztés/régiófejlődés, perspektíva bizonytalanságával találják szemben magukat. Észak-Vajdaságban (Szabadka környéke vagy a Szeged–Szabadka vonalon) nehezebb munkát kapni, ezért a többség inkább Újvidék, Belgrád és Budapest reláción találja meg szakmai érvényesülését.